

Θεματικά
Εργαστήρια

Ηλεκτρονικό
Ενημερωτικό
Δελτίο

Ινστιτούτο Εργασίας Γ.Σ.Ε.Ε.

Μάιος 2023 | Τεύχος 10

Κοινωνική Πολιτική και Κοινωνικά Δικαιώματα: Όταν η πυξίδα γίνεται ρουλέτα

Δημήτρης Βενιέρης

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού,
Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση
Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα:

«Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση»

Πράξη:

«Διεύρυνση της Λειτουργίας και των Δράσεων του Παρατηρητηρίου Κοινωνικών και Οικονομικών Εξελίξεων του Ινστιτούτου Εργασίας (ΙΝΕ) της ΓΣΕΕ» MIS 5000996

Πακέτο Εργασίας 7:

«Κύκλος Διαδικτυακών Θεματικών Εργαστηρίων (Online Workshops)»

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΓΣΕΕ
Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων

Εμμανουήλ Μπενάκη 71 Α, 106 81, Αθήνα
Τηλ: 210 3327710 • Fax: 210 3304452
www.ineobservatory.gr • www.inegsee.gr

Συγγραφέας:

Δημήτρης Βενιέρης

Σχεδιασμός - σελιδοποίηση:

Γιάννης Γιαννακόπουλος

Οι απόψεις που διατυπώνονται στο παρόν κείμενο είναι του συγγραφέα και δεν εκφράζουν κατ' ανάγκη τις θέσεις της ΓΣΕΕ.

Απαγορεύεται η με οποιονδήποτε τρόπο ανατύπωση ή μετάφραση όλου ή μέρους του κειμένου χωρίς την άδεια του εκδότη. Επίσης, η αναδημοσίευση (όλου ή μέρους του) χωρίς αναφορά της πηγής.

ISSN: 2732-9879

ISBN: 978-618-5668-58-7

Copyright © INE ΓΣΕΕ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

05

**ΛΙΓΑ ΛΟΓΙΑ
ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ**

06

**ΣΥΝΤΟΜΟ ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ
ΕΙΣΗΓΗΤΗ**

07

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

08

1. Η ΣΧΕΣΗ

11

2. Η ΕΚΒΑΣΗ

17

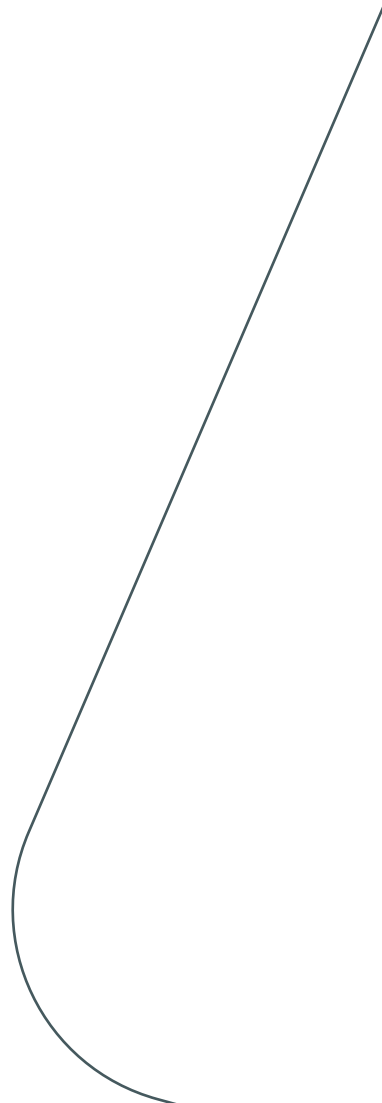
3. Η ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ

20

4. ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΣΤΗΝ ΟΛΟΜΕΛΕΙΑ

24

5. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΛΙΓΑ ΛΟΓΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Το Ινστιτούτο Εργασίας της ΓΣΕΕ, στο πλαίσιο της Πράξης με τίτλο «Διεύρυνση της λειτουργίας και των δράσεων του Παρατηρητηρίου Κοινωνικών και Οικονομικών εξελίξεων του Ινστιτούτου Εργασίας (ΙΝΕ) της ΓΣΕΕ» και του Υποέργου 1 «Διεύρυνση της λειτουργίας και των δράσεων του Παρατηρητηρίου Κοινωνικών και Οικονομικών εξελίξεων του Ινστιτούτου Εργασίας (ΙΝΕ) της ΓΣΕΕ», οργανώνει **«Κύκλο διαδικτυακών θεματικών εργαστηρίων» (Online Workshops)**. Τα υπό διαπραγμάτευση ζητήματα αφορούν (μακρο ή μικρο) οικονομικά, κοινωνικά, εργασιακά και εκπαιδευτικά θέματα κομβικού ενδιαφέροντος για τον κόσμο της μισθωτής εργασίας και το σύνολο του εργατικού δυναμικού, τα οποία εμπίπτουν στην επιστημονική και ερευνητική εστίαση του ΙΝΕ ΓΣΕΕ.

Το Διαδικτυακό Θεματικό Εργαστήριο με τίτλο «Κοινωνική Πολιτική και Κοινωνικά Δικαιώματα: Όταν η πυξίδα γίνεται ρουλέτα» στο πλαίσιο της θεματικής ενότητας με τίτλο «Κοινωνική Πολιτική και Κοινωνικά Δικαιώματα» υλοποιήθηκε στις 13/07/2022. Εισηγητής του εργαστηρίου ήταν ο κύριος Δημήτρης Βενιέρης, Καθηγητής Κοινωνικής Πολιτικής στο Τμήμα Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής του Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, που ειδικεύεται σε ζητήματα θεωρίας Κοινωνικής Πολιτικής και εφαρμογής κοινωνικών πολιτικών στην Ελλάδα και την Ευρώπη, καθώς και σε ζητήματα κοινωνικών δικαιωμάτων, κοινωνικής δικαιοσύνης και κοινωνικής αλληλεγγύης. Το θεματικό εργαστήριο βασίστηκε στην παρουσίαση εισήγησης, την οποία ακολούθησε ανταλλαγή απόψεων και σύνθεση προβληματισμών σε επίπεδο ολομέλειας. Η εισήγηση, καθώς επίσης οι προβληματισμοί και τα συμπεράσματα του διαδικτυακού θεματικού εργαστηρίου, αποτυπώθηκαν στο παρόν Ηλεκτρονικό Ενημερωτικό Δελτίο.

Ο Υπεύθυνος της Πράξης

Χρήστος Γούλας, PhD
Γενικός Διευθυντής ΙΝΕ ΓΣΕΕ

ΣΥΝΤΟΜΟ ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΕΙΣΗΓΗΤΗ

Ο Δημήτρης Βενιέρης σπούδασε Οικονομικά και Κοινωνική Πολιτική. Υπήρξε μαθητής των μεγάλων δασκάλων Κοινωνικής Πολιτικής του London School of Economics όπου ολοκλήρωσε τις μεταπτυχιακές και διδακτορικές σπουδές του -υπό την επίβλεψη του *Brian-Abel Smith*, στον οποίο οφείλει την ακαδημαϊκή του ύπαρξη και θεώρηση. Μελετάει, γράφει και διδάσκει για την Κοινωνική Πολιτική στην Ευρώπη και την Ελλάδα με έμφαση σε ζητήματα κοινωνικών δικαιωμάτων και κοινωνικής δικαιοσύνης. Είναι Καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σκοπός του εργαστηρίου είναι η ανάδειξη της θεμελιώδους σχέσης Κοινωνικής Πολιτικής και Κοινωνικών Δικαιωμάτων μια εποχή μετάλλασης των αξιών και θεσμών που διαμόρφωσαν την ευγενή αποστολή της στις ανεπτυγμένες κοινωνίες. Σχέση-αλληλεπίδραση κοινωνικών και πολιτικών διεργασιών με σοβαρές οικονομικές επιπτώσεις. Επιδίωξη είναι η συμβολή στην κατανόηση του διαχρονικά πυρηνικού ρόλου των δικαιωμάτων αυτών στην κοινωνική ασφάλεια και ευημερία. Τα Κοινωνικά Δικαιώματα είναι η ρίζα της Κοινωνικής Πολιτικής. Το ερώτημα είναι αν η σύγχρονη Κοινωνική Πολιτική αφυδατώνει τη ρίζα της. Αν διαβρώνει το περιεχόμενο των καθολικών κοινωνικών δικαιωμάτων χειραφέτησης και τα μεταλλάσσει σε ανταποδοτικά ατομικά δικαιώματα εξάρτησης. Αν νοθεύει την αποστολή της σχέσης για αποεμπορευματοποίηση, για βασική ισότητα, για κοινωνική δικαιοσύνη.

Η πολυκύμαντη πορεία της κρίσιμης σχέσης Κοινωνικής Πολιτικής και Κοινωνικών Δικαιωμάτων διαμορφώνει διαφορετικές κοινωνικές πολιτικές και διφορούμενες ποιότητες δικαιωμάτων. Από τη χρυσή μεταπολεμική εποχή της σταθερότητας, της καθολικότητας και των ισορροπιών έως τη σημερινή εποχή της αβεβαιότητας, της εξατομίκευσης και των ανατροπών. Θα συζητηθούν ειδικότερα: (α) Η θεωρητική σχέση Κοινωνικής Πολιτικής και Κοινωνικών Δικαιωμάτων, (β) Η αλληλεπίδραση και η έκβαση της τον 20ο αιώνα, (γ) Η προοπτική της τον 21ο αιώνα των παγκόσμιων κρίσεων.

Η ύπαρξη ενός κοινωνικού δικαιώματος είναι μια αναγκαία αλλά όχι και ικανή συνθήκη. Η ποιότητα της σχέσης κοινωνικών δικαιωμάτων και κοινωνικής πολιτικής καθορίζει και την ικανότητα της. Η ποιότητα αυτή πρωτογενώς εξαρτάται από το επίπεδο συνολικής ανάπτυξης, τις κυρίαρχες αξίες, τις κρατούσες ιδεολογίες, τις συνακόλουθες προτεραιότητες. Η ποιότητα αυτή δευτερογενώς συναρτάται με παραμέτρους όπως η καθολικότητα, οι προϋποθέσεις, το επίπεδο, η διάρκεια του δικαιώματος. Συναρτάται δηλαδή με τον χαρακτήρα και τα ζητούμενα της κοινωνικής πολιτικής που επιλέγεται. Είναι ο ρόλος της κοινωνικής πολιτικής που αναδεικνύει ή καταποντίζει την ουσία του κοινωνικού δικαιώματος.

1.

Η ΣΧΕΣΗ

Η βαθύτερη αιτία για τη μελέτη του ρόλου των κοινωνικών δικαιωμάτων στην κοινωνική πολιτική, είναι νομίζω η εγγενής ιδιότητα τους να καλλιεργούν το υπέδαφος για κοινωνική αλλαγή ή να διαβρώνουν το έδαφος για κοινωνική οπισθοδρόμηση. Στην ευοίωνη περίπτωση, μετουσιώνονται σε θερμοκήπια ισότητας και αποεμπορευματοποίησης και μετενσαρκώνονται σε άζονες κοινωνικής πολιτικής και κοινωνικές παροχές. Τα κοινωνικά δικαιώματα είναι ένα εργαλείο με βαθύτατα διαρθρωτικά αποτελέσματα στη συνολική ανάπτυξη και ευημερία -στην κοινωνία, την πολιτική, την οικονομία. Η σχέση κοινωνικής πολιτικής και κοινωνικών δικαιωμάτων απηχεί μια ατέρμονη αλληλεπίδραση κοινωνικών και πολιτικών διεργασιών με αλληλένδετες σοβαρές οικονομικές επιπτώσεις. Στην άσκηση κοινωνικής πολιτικής αναδεικνύει επίσης τα εξισωτικά ευεργετήματα της καθολικότητας έναντι των διφορούμενων συχνά εκβάσεων της επιλεκτικότητας. Σύμφωνα με τον μεγάλο Titmuss, οι κοινωνικές υπηρεσίες πρέπει να είναι καθολικές, διαθέσιμες και προσβάσιμες σε όλο τον πληθυσμό μέσω δικτύων που δεν επιφέρουν ντροπή, στίγμα ή συναίσθημα κατωτερότητας. Είναι προτιμότερο να έχουν τη μορφή δικαιωμάτων, 'κοινωνικών' ή 'ευημερίας', για όλους τους πολίτες (Titmuss, 1971).

Η εξέλιξη της αναγνώρισης των κοινωνικών δικαιωμάτων φαίνεται καθυστερημένη σε σύγκριση με εκείνη των αστικών και των πολιτικών δικαιωμάτων (Marshall, 1950). Η κοινωνική ιστορία διαφωτίζει τη σταδιακή πορεία προαγωγής και διασφάλισης των τριών αυτών τύπων δικαιωμάτων. Περιεκτικά, ο δέκατος όγδοος αιώνας οδήγησε στην αναγνώριση των αστικών δικαιωμάτων -ίση εκπροσώπηση έναντι του νόμου, δικαιώματα ιδιοκτησίας, και λοιπά. Ο δέκατος ένατος αιώνας σηματοδοτεί την περίοδο ανάδειξης των πολιτικών δικαιωμάτων -δικαίωμα καθολικής και μυστικής ψήφου, δικαίωμα συμμετοχής στην κυβέρνηση, δικαίωμα συνδικαλιστικής οργάνωσης, και λοιπά. Ο εικοστός αιώνας συνδέεται με την ανάδυση των κοινωνικών δικαιωμάτων -τα καθολικά δικαιώματα συμμετοχής στην κοινωνική και πολιτιστική κληρονομιά. Τα αστικά και πολιτικά 'πρώτης γενιάς' που κατακτήθηκαν μέσα από αγώνες, και τα κοινωνικά δικαιώματα 'δεύτερης γενιάς' που αναγνωρίστηκαν μέσα από λιγότερο άμεσες και διαφανείς κοινωνικές και πολιτικές διεργασίες ωρίμανσης.

Όμως, τα κοινωνικά δικαιώματα οριοθετούνται ασαφώς και επιβάλλονται δυσχερώς παραμένοντας ένα επίτευγμα που διακυβεύεται ανελλιπώς. Η πολυσύνθετη φύση τους εμπεριέχει και μορφές κοινωνικού ελέγχου της ατομικής συμπεριφοράς. Εκπορεύονται άλλοτε από την κορυφή της πυραμίδας-ως μηχανισμοί κοινωνικού ελέγχου, και άλλοτε από τη βάση της-ως κοινωνικές διεκδικήσεις και κατακτήσεις. Απηχούν διαφορετικές προσεγγίσεις που είτε θεωρούν τη σχέση μεταξύ του ατόμου και του κράτους σαν μια μορφή συμβολαίου που εγγυάται τις ατομικές ελευθερίες, είτε αναγορεύουν το κράτος ως εγγυητή της κοινωνικής αλληλεγγύης και συνοχής.

Σύμφωνα με τον Esping-Andersen, είναι η ιστορική αναδίφηση των πηγών του συντηρητισμού που αναδεικνύει τις ρίζες των κοινωνικών δικαιωμάτων και τα θεμέλια της σύγχρονης κοινωνικής πολιτικής (1990: 41). Είναι η συντηρητική

ιδεολογία που –τουλάχιστον στην Ευρωπαϊκή ήπειρο- ανέδειξε τις πρώτες συστηματικές και εσκεμμένες επιθέσεις κατά της εμπορευματοποίησης της εργασίας. Και τούτο κυρίως διότι ο κίνδυνος του αρρυθμιστού καπιταλισμού -στο πλαίσιο του φιλελευθερισμού και της δημοκρατίας- απειλούσε τα θεμέλια των θεσμών που διασφάλιζαν τη δύναμη και τα προνόμια των συντηρητικών δυνάμεων και τον έλεγχο της εργασίας.

Η διευρυμένη –σύμφωνα καταρχήν με τον (Marshall, 1950)- συσχέτιση κοινωνικών δικαιωμάτων και κοινωνικής πολιτικής επηρεάζεται καταρχήν από δύο παραμέτρους. Πρώτον, την ανάπτυξη της ιδιότητας του πολίτη ως μέσου άμβλυνσης των κοινωνικών ανισοτήτων που πηγάζουν από τους ταξικούς διαχωρισμούς. Δεύτερον, το γεγονός ότι αυτή η πλήρης ‘εκ της συμμετοχής’ ιδιότητα του πολίτη και η προαγωγή των θεμελιωδών δικαιωμάτων προϋποθέτει τη διασφάλιση όχι μόνο των αστικών και πολιτικών, αλλά και των κοινωνικών δικαιωμάτων. Η Μαρσαλλιανή προσέγγιση πηγάζει σε απόψεις που αναπτύχθηκαν πριν το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Θεωρεί ότι η μεταρρυθμιστική δυναμική των κοινωνικών δικαιωμάτων αμβλύνει την ταξική πάλη και την μετασχηματίζει σε ανταγωνισμό της κοινωνικής θέσης. Συμπορεύεται με τη Μπεβεριτζιανή αντίληψη (Beveridge, 1942) για τον καθοριστικό ρόλο της καθολικότητας σε μια πράγματι εξισωτική κοινωνική πολιτική.

Σύμφωνα με τον Esping-Andersen, «η επέκταση των κοινωνικών δικαιωμάτων θεωρούνταν πάντα ως η ουσία της κοινωνικής πολιτικής» (1990: 3). Το ουσιαστικό ζήτημα είναι σε ποιο μέτρο η αφηρημένη αναγνώριση κοινωνικών δικαιωμάτων μετουσιώνεται στη διασφάλιση τους στην πράξη, στη διαμόρφωση δηλαδή μιας βασικής κοινωνικής πολιτικής στα πεδία αυτών των δικαιωμάτων. Σε ποιο μέτρο η θεσμική νομιμοποίηση των δικαιωμάτων συνδέεται με την κοινωνικοοικονομική νομιμοποίηση της κοινωνικής πολιτικής. Σε ποιο μέτρο δηλαδή ενδυναμώνει τις δυνατότητες επιτυχούς εφαρμογής της. Με άλλα λόγια, η προαγωγή των κοινωνικών δικαιωμάτων οριοθετεί τις προδιαγραφές και διαγράφει το θεσμικό περιεχόμενο της κοινωνικής πολιτικής.

2.

Η ΕΚΒΑΣΗ

Με αστείρευτη δεξαμενή τη διεπιστημονική φύση της, η κοινωνικά πολιτική υιοθέτησε και καθιέρωσε στην πράξη την τρισχιδή αλλά αδιαίρετη ταξινόμηση «των δικαιωμάτων της ιδιότητας του πολίτη» (Marshall, 1950): αστικά ή νομικά δικαιώματα, πολιτικά ή δημοκρατικά δικαιώματα και κοινωνικά ή δικαιώματα ευημερίας. Το 'κράτος ευημερίας' (Welfare State) ανέδειξε στο πεδίο το ρόλο των κοινωνικών δικαιωμάτων, τα οποία έλαβαν σάρκα και οστά από την κοινωνική πολιτική. Το δικαίωμα για υγεία, κοινωνική ασφάλιση, πρόνοια ή εκπαίδευση διοχετεύθηκε σε αντίστοιχες μορφές κοινωνικής πολιτικής στην επιδίωξη της 'ισότητας της κοινωνικής θέσης' (equality of status) για κάθε πολίτη ενός εθνικού κράτους.

Τα κοινωνικά δικαιώματα συνθέτουν ένα μοναδικό επίτευγμα του 20^{ου} αιώνα με 'χρυσή' την 30ετία 1945-1975. Μια εποχή συνοδικής ανάπτυξης σε όλα τα επίπεδα με βασικό αιμοδότη την άνθηση των συλλογικών αξιών και δυναμική σταθερά τη διασφάλιση συναινέσεων σε όλα σχεδόν τα καθοριστικά επίπεδα. Η έννοια της ευημερίας και η ουσία του κοινωνικού κράτους ταυτίστηκαν με την έννοια και το περιεχόμενο της ιδιότητας του πολίτη όπως αποτυπώθηκε στη μεταπολεμική κοινωνική νομοθεσία (Marshall, 1964 και 1981). Τα κοινωνικά δικαιώματα προσέφεραν μια χειροπιαστή απόδειξη της θετικής αλληλεπίδρασης ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων και ένα καταστάλαγμα διεργασιών διαμόρφωσης κοινωνικής νομοθεσίας για την εφαρμογή τους.

Σε κάθε περίπτωση, η εγκαθίδρυση των κοινωνικών δικαιωμάτων –με τη θεσμοθέτηση ενός βασικού επιπέδου παροχών για υγεία, κοινωνική πρόνοια, διατήρηση εισοδήματος, στέγη και παιδεία- μετουσιώθηκε σε μια συγκροτημένη κοινωνική λειτουργία με τη διαμόρφωση του μεταπολεμικού κράτους ευημερίας (Dean, 2002). Κατά συνέπεια, οι διαφορετικές προσεγγίσεις των κοινωνικών δικαιωμάτων και οι διαφορετικές αντιλήψεις των υποχρεώσεων που συνεπάγονται για κάθε πλευρά, αποκρυσταλλώνονται σε διαφορετικά συστήματα κοινωνικής πολιτικής ή τύπους κοινωνικού κράτους (Βενιέρης, 2015). Συστήματα ή τύπους κοινωνικοοικονομικής προστασίας με ποικιλόμορφους αξιακούς και ιδεολογικούς αριθμητές αλλά και κοινούς λειτουργικούς και οργανωτικούς παρονομαστές.

Η ανάδειξη ειδικών πτυχών δικαιωμάτων κοινωνικής υφής αντανakλά σε μεγάλο βαθμό την εμπέδωση της λειτουργίας του καπιταλιστικού κράτους και του ρόλου της κοινωνικής ρύθμισης. Κυρίως, θεωρείται ως μια δύναμη εκπολιτισμού η οποία αφενός αντισταθμίζει τις «ατυχείς επιπτώσεις» του καπιταλιστικού συστήματος (Titmuss, 1968), και αφετέρου επιδρά στην κατεύθυνση δημιουργίας μιας 'αταξικής' κοινωνίας (George & Wilding, 1985). Παρόλα αυτά δεν οδήγησε σε αταξικές κοινωνίες. Άλλωστε, πρωταρχικές μορφές παροχής κοινωνικών δικαιωμάτων –όπως για παράδειγμα τα κοινωνικοασφαλιστικά δικαιώματα- έχουν ταξικό χαρακτήρα (π.χ. Esping-Andersen, 1990:21-26). Η ταξική δομή μεταβλήθηκε από την εποχή της δημιουργίας του κράτους ευημερίας ενδεχομένως περισσότερο λόγω μεταβολών στη φύση του καπιταλισμού, παρά λόγω της επίδρασης του κράτους ευημερίας (Bottomore, 1992,

Marshall, 1997). Η διαφοροποίηση πλέον στις επαγγελματικές τάξεις δεν είναι τόσο ανάμεσα σε χειρώνακτες της εργατικής τάξης και μη-χειρώνακτες της μεσαίας, αλλά κυρίως ανάμεσα σε ασφαλείς καλά καταρτισμένους και υψηλά αμειβόμενους εργαζόμενους και σε ευάλωτους, χαμηλής κατάρτισης και κακής αμοιβής εργαζόμενους. Χρονικά, η περίοδος αυτή έχει αφηγηρία το τέλος του Δεύτερου Παγκόσμιου Πολέμου και τοπικά αναπτύσσεται εντός των εθνικών συνόρων. Συμπίπτει όμως με τη συνειδητοποίηση της ανάγκης για ευρύτερη διεθνή συνεργασία και με τη δημιουργία των δύο υπερεθνικών Ευρωπαϊκών οργανισμών –του Συμβουλίου της Ευρώπης και της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Βενιέρης, 2013). Σταδιακά λοιπόν τα κοινωνικά δικαιώματα έγιναν αντιληπτά ως ένα διαφορετικό είδος δικαιώματος το οποίο έπρεπε να αντιμετωπιστεί επίσης διαφορετικά και με υψηλότερη προτεραιότητα.

Η κατανόηση όμως του ιδιαίτερου χαρακτήρα αποδείχθηκε ανεπαρκής αιτία για μια ευρύτερη ανάδειξη του πολυδιάστατου και διακριτού ρόλου των κοινωνικών δικαιωμάτων στην κοινωνική οργάνωση και συνοχή. Ο διαχωρισμός τους από τα αστικά και πολιτικά δικαιώματα οδήγησε σε μια δυαδική ταξινόμηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων, η οποία επεφύλαξε μεν στα κοινωνικά δικαιώματα ρόλο διακριτό αλλά ουσιαστικά κατώτερο σε σπουδαιότητα των άλλων δύο. Βεβαίως, τα δικαιώματα για κοινωνική ασφάλεια, υγεία, εκπαίδευση, στέγη, απασχόληση ή κοινωνική πρόνοια είναι πρωταρχικά για την ατομική ευημερία και την κοινωνική ανάπτυξη. Είναι δομικά στοιχεία του κοινωνικού κράτους και η ουσία της κοινωνικής πολιτικής αλλά στοιχίζουν και φέρουν βαρύ ιδεολογικό φορτίο. Σε κάθε περίπτωση, παραμένουν άρρηκτα συνυφασμένα, αν όχι εξαρτημένα, από τα αστικά και πολιτικά δικαιώματα που συμπληρωματικά και αδιαίρετα διασφαλίζουν την «ιδιότητα του πολίτη».

Για την εδραίωση όμως των σύγχρονων θεμελιωδών αρχών της ανθρώπινης προστασίας απαιτείται η ενσωμάτωση, η διεύρυνση και η αμοιβαία προσαρμογή αστικών, πολιτικών και κοινωνικών δικαιωμάτων. Η επιλεκτική προστασία μέρους αυτών των αρχών είναι εξίσου οδυνηρή με την ‘αρνητικά επιλεκτική’ παροχή κοινωνικής προστασίας σε αντιδιαστολή με τις πολιτικές θετικών διακρίσεων. Κυρίως, αναπαράγει ταξικό διαχωρισμό, κοινωνικό αποκλεισμό και οικονομική ανισότητα. Παράλληλα, η αναδιατύπωση παλαιών και η διατύπωση νέων δικαιωμάτων που ανταποκρίνονται στη σύγχρονη κοινωνική πραγματικότητα προβάλλει αναγκαία. Η κατά Marshall ζητούμενη ‘σύνθεση’ οικονομικής ανάπτυξης, πολιτικής δημοκρατίας και κοινωνικής συμμετοχής παραμένει απώτερος στόχος που θα αιμοδοτήσει την έκβαση της κοινωνικής πολιτικής.

Αναμφισβήτητα, η εξέλιξη των κοινωνικών δικαιωμάτων συνδέεται ιδεολογικά και ιστορικά με τον αγώνα της υπεράσπισης των συμφερόντων της εργατικής τάξης. Στον πυρήνα των πρώιμων εργατικών και συνδικαλιστικών διεκδικήσεων βρίσκονται οι ρίζες των σύγχρονων κοινωνικών δικαιωμάτων. Τα δικαιώματα για αξιοπρεπή εργασία, δίκαιο μισθό, υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση, δημόσια υγειονομική περίθαλψη κ.λπ., πηγάζουν σε εκείνη την εποχή. Στη σύγχρονη πρακτική, αποκτούν πραγματική και βιώσιμη διάσταση μετά από

διαπραγμάτευση και αμοιβαίες παραχωρήσεις. Παραμένουν όμως σε δεύτερο πλάνο τουλάχιστον από πλευράς θεσμικής νομιμοποίησης, με τα ευρύτερα ανθρώπινα δικαιώματα να διατηρούν τον πρωταγωνιστικό ρόλο, αναπτυγμένα όμως στο πλαίσιο ενός 'κοινωνικού φιλελευθερισμού'.

Σε κάθε περίπτωση, το κύριο έλλειμμα των κοινωνικών δικαιωμάτων παραμένει η συγκριτικά ασταθής κοινωνικοπολιτική δυναμική τους –η οποία συνδέεται ως ένα βαθμό με τα ποιοτικά και τα ποσοτικά τους χαρακτηριστικά. Η κοινωνική νομοθεσία ρυθμίζει συχνά ανισοβαρώς δικαιώματα και υποχρεώσεις στο πλαίσιο συγκεκριμένων αξιών αλλά και ευρύτερων περιορισμών –πολιτικών, ιδεολογικών, οικονομικών, οργανωτικών, τεχνολογικών, κ.λπ. Αυτό δεν συνεπάγεται πάντοτε ρητά δικαίωμα για απαίτηση από μέρους των ατόμων, παρά τις σχεδόν πάντοτε ρητά καθορισμένες υποχρεώσεις τους. Κατά συνέπεια, η ύπαρξη του δικαιώματος δεν συνιστά α priori εχέγγυο διασφάλισης προστασίας αλλά απαιτείται η εφαρμογή ανάλογων πολιτικών.

Αυτή είναι μια πτυχή που περιορίζει τη λήψη των κοινωνικών δικαιωμάτων, πέραν του παραδοσιακού περιορισμού με τον οποίο συμβαίνει διαχρονικά η κοινωνική πολιτική και επιγράφεται ως 'περιορισμένοι διαθέσιμοι πόροι' για την κάλυψη αστάθως διευρυνόμενων κοινωνικών αναγκών. Πτυχή που επίσης επικυριαρχεί στη σχέση κοινωνικής πολιτικής και κοινωνικών δικαιωμάτων. Τα κοινωνικά δικαιώματα στοιχίζουν και φορτίζουν. Αυτό νομίζω ορθώνει σχεδόν σε κάθε περίπτωση και εποχή τα υψηλότερα εμπόδια στην πλήρη και επαρκή απόδοση τους ώστε συχνά, στην πράξη, να περιορίζονται σε μια άτονη προσπάθεια διασφάλισης κοινωνικών ελαχίστων που συρρικνώνει την ουσιαστική κοινωνική τους έκβαση.

Μια άλλη δευτερογενής πτυχή της σχέσης κοινωνικής πολιτικής και κοινωνικών δικαιωμάτων συνδέεται με τη λειτουργία των καθολικών πολιτικών που έχουν σχεδιασθεί να διασφαλίσουν ίσα δικαιώματα. Σύμφωνα και με τον Townsend (2002), αυτές δεν είναι πολιτικές άμεσης αναδιανομής που επιφέρουν μεγαλύτερη ισότητα ή επιλεκτικές ή υπό προϋποθέσεις πολιτικές για τους πιο ευάλωτους. Με άλλα λόγια, δεν είναι πολιτικές που επιχειρούν κατά βάση να αναδιανείμουν, αλλά να 'ισοδιανείμουν' –θα έλεγε κανείς συμβάλλουν καταρχήν στην προαγωγή των αξιών και καταρχάς των στόχων της κοινωνικής πολιτικής. Στην πράξη έχει καταδειχθεί ότι είναι οι καθολικές πολιτικές δικαιωμάτων που καταπολεμούν αποτελεσματικότερα τις ανισότητες και τους αποκλεισμούς δυναμώνοντας την κοινωνική συνοχή. Είναι όμως ακριβώς αυτές και οι πλέον δαπανηρές.

Σε επίπεδο θεωρητικής ανάλυσης, είναι οι προσεγγίσεις για την έννοια της ιδιότητας του πολίτη που καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό την αλληλεπίδραση κοινωνικών δικαιωμάτων και κοινωνικής πολιτικής και διαγράφουν τη δυναμική των επιδράσεων της. Η αναγνώριση των κοινωνικών δικαιωμάτων σε συνάρτηση με την ανάπτυξη της ιδιότητας του πολίτη συνιστά πρωταρχική παράμετρο προσδιορισμού του σύγχρονου κοινωνικού κράτους (Esping-Andersen

1990). Η κατοχύρωση κοινωνικών δικαιωμάτων για ισότιμη κοινωνική συμμετοχή ανήκει στον πυρήνα της κοινωνικής πολιτικής.

Σε επίπεδο εμπειρικής διερεύνησης, είναι κυρίως οι αντιλήψεις που επικρατούν για το περιεχόμενο αυτής της πολυεπίπεδης έννοιας της ιδιότητας του πολίτη σε πλουραλιστικές πολυπολιτισμικές κοινωνίες όπως οι σημερινές. Μια έννοια που εξακολουθεί να χωρίζει μάλλον παρά να ενώνει στις σημερινές σύνθετες και ρευστές κοινωνικές πραγματικότητες. Μια έννοια που αποτυπώνει ολοκληρωμένα το φάσμα διακύμανσης της ανισότητας -από την οικονομική φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό έως τις κοινωνικές διακρίσεις. Μια έννοια που απηχεί και καταδεικνύει την πολυδιάστατη πολυπλοκότητα της σύγχρονης κοινωνικής πολιτικής απέναντι σε ανάλογων ιδιοτήτων κοινωνικά προβλήματα.

Ο τρόπος απόδοσης των κοινωνικών δικαιωμάτων αποτελεί κυρίαρχο κριτήριο για τη διάκριση τριών διακριτών συστημάτων κοινωνικής πολιτικής-«καθεστώτων κράτους ευημερίας» σύμφωνα με τη διάσημη ομαδοποίηση του Esping-Andersen (1990: 26-29). Στο φιλελεύθερο καθεστώς, ο «κόσμος των κοινωνικών δικαιωμάτων» επικυριαρχείται από τις δυνάμεις της αγοράς και περιορίζεται αποτελεσματικά στο επίπεδο φτωχικών παροχών κοινωνικής βοήθειας μετά από έλεγχο πόρων καθώς και χαμηλών παροχών κοινωνικής ασφάλισης. Μέσα στη φιλελεύθερη αγγλοσαξωνική παράδοση καλλιεργήθηκε μια κυρίαρχη τάση αντίληψης των κοινωνικών δικαιωμάτων ως 'δίχτυα προστασίας' για την ανακούφιση από τη φτώχεια ή εθνικών κοινωνικών ελαχίστων για την πρόληψη της. Στο κορπορατιστικό καθεστώς, η παραχώρηση κοινωνικών δικαιωμάτων σπανίως απετέλεσε αντικείμενο σημαντικής διαμάχης, τα δικαιώματα όμως ήταν συναρτημένα στενά με την κοινωνική τάξη και θέση καθώς και εξαρτημένα από τις δυνάμεις του κράτους. Μέσα στην κορπορατιστική παράδοση της ηπειρωτικής Ευρώπης, διαμορφώθηκε μια κυρίαρχη τάση αντίληψης των κοινωνικών δικαιωμάτων ως αντισταθμιστικών δικαιωμάτων για τους εργάτες του έθνους. Στο σοσιαλδημοκρατικό καθεστώς, τα κοινωνικά δικαιώματα ταυτίζονται με τις αρχές της καθολικής αλληλεγγύης και της ισότητας -μια ισότητα όμως «των υψηλότερων επιπέδων» και των υψηλών κοινωνικών παροχών αλλά και δαπανών. Μέσα στη Σκανδιναβική σοσιαλδημοκρατική παράδοση, αναπτύχθηκε μια κυρίαρχη τάση αντίληψης των κοινωνικών δικαιωμάτων ως καθολικών δικαιωμάτων για όλους τους πολίτες. Σε κάθε πάντως περίπτωση, το κράτος ευημερίας δημιουργεί και εφαρμόζει ένα συγκεκριμένο επίπεδο κοινωνικών δικαιωμάτων που αντιπροσωπεύει ένα σύστημα κοινωνικής πολιτικής και εκφράζεται από ένα φάσμα παροχών κοινωνικής ασφάλειας.

Τα κοινωνικά δικαιώματα κατακτήθηκαν ή παραχωρήθηκαν στο πλαίσιο ανάπτυξης του καπιταλιστικού συστήματος σε μεγάλο μέρος του 20^{ου} αιώνα. Η θετική πορεία των πραγμάτων ανατράπηκε από την ανάδυση μιας νέας κοινωνικά ανάληπτης και οικονομικά ιδεοληπτικής μορφής φιλελευθερισμού από τη δεκαετία του 1980. Χωρίς να γίνει συνείδηση, η ανθρωπότητα δέθηκε στο άρμα ενός βάρβαρου νεοφιλελευθερισμού. Με όρους κοινωνικών δικαιωμάτων, η πορεία της απο-εμπορευματοποίησης σταδιακά αντιστράφηκε. Οι νέες κοινω-

νικές πολιτικές νόθευσαν τα βασικά τους χαρακτηριστικά: τα καθολικά δικαιώματα χειραφέτησης μεταλλάχθηκαν σε ανταποδοτικά ατομικά διακυβεύματα εξάρτησης, έγιναν «λιγότερο κοινωνικά και λιγότερο δικαιώματα» (Βενιέρης, 2013: 467). Τα νεοφιλελεύθερης έμπνευσης δικαιώματα συναρτώνται ολοένα και περισσότερο με τις επιδόσεις στην αρένα της αγοράς εργασίας. Τα δημόσια συστήματα ευημερίας για υγεία και παιδεία μεταφράστηκαν ως αντιπαραγωγικές δαπάνες ενός δαιμονοποιημένου κράτους και αποκαθλώθηκαν.

Εν ολίγοις, η έκβαση της σχέσης κοινωνικής πολιτικής και δικαιωμάτων αντανακλάται στην αποτελεσματικότητα της και συναρτάται με πολλά, σύνθετα και μεταβαλλόμενα ζητήματα. Απηχεί το μέτρο ανάπτυξης συλλογικών αξιών, τα κυρίαρχα ατομικά και κοινωνικά πρότυπα. Προσμετρά τις δυνάμεις ηθικής δέσμευσης για κοινωνική αλληλεγγύη και κοινωνική συμμετοχή έναντι των πειρασμών για ατομική ανάπτυξη και ανεξάρτητες επιλογές. Επιμετρά ιδεολογικοπολιτικές τάσεις και πολιτικές προτεραιότητες, τον πλούτο και τη μόρφωση μιας κοινωνίας. Αποδίδει την ποιότητα της αλληλεπίδρασης οικονομίας και κοινωνίας, την ισορροπία μεταξύ οικονομικής ανάπτυξης και δίκαιης κοινωνικής ευημερίας που είναι πολιτική ευθύνη. Τέλος, λειτουργικά αντανακλά πρωτίστως την αναλογία στο μίγμα καθολικότητας – επιλεκτικότητας των παροχών που διαμορφώνει τις προτεραιότητες στην άσκηση της κοινωνικής πολιτικής.

3.

Η ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ

Όπως είδαμε, η δυναμική της εξέλιξης της κοινωνικής πολιτικής συναρτάται από την αποτελεσματικότητα της άσκησης των κοινωνικών δικαιωμάτων. Η δυναμική αυτή συν-διαμορφώνεται πλέον από εξαιρετικά ρευστές και πολύπλοκες διεργασίες κοινωνικών, πολιτικών, πολιτιστικών και, βεβαίως, οικονομικών παραμέτρων. Την εποχή των αλληπαλλήλων πολύμορφων κρίσεων, η αποσταθεροποίηση των ευάλωτων κοινωνικών δικαιωμάτων παράγει κοινωνική ανασφάλεια (Donoghue and Kuisma 2020, Hantrais and Letablier 2021). Σήμερα για παράδειγμα, το δικαίωμα ισότιμης καθολικής πρόσβασης σε δημόσιες υπηρεσίες υγείας ταυτίζεται σχεδόν με την επιβίωση των κοινωνιών -αλλά και των οικονομιών- τον καιρό της πανδημίας. Σε ένα δεύτερο επίπεδο, το νεόκοπο συγκριτικά δικαίωμα για ελάχιστο εγγυημένο εισόδημα αξιοπρεπούς διαβίωσης αποκτά ζωτική σημασία λόγω της επισφάλειας στην αγορά εργασίας και της όξυνσης των οικονομικών ανισοτήτων στην κοινωνία. Σε ένα τρίτο επίπεδο, η διασφάλιση των δικαιωμάτων για τους μετανάστες και το περιβάλλον αποβαίνει ανεπαρκής στην καταπολέμηση διακρίσεων, ρατσισμού, οικοκοινοτικής καταστροφής, διαγενεακής αδικίας. Τα μεταπολεμικά κοινωνικά δικαιώματα αναδείχθηκαν σε ένα τοπίο που φαντάζει ειδυλλιακό σε σχέση με σήμερα όπου η πολυπλοκότητα και η ταχύτητα μετεξέλιξης των φαινομένων απαιτούν άμεσες διευθετήσεις προωθημένων προδιαγραφών (Böcker, 2020).

Τρεις δεκαετίες κυριαρχίας ενός απάνθρωπου νεοφιλελευθερισμού οδήγησαν σε μια εποχή παλινωδίας ενός αυτοκαταστροφικού καπιταλισμού. Τα αδιπραγμάτευτα ισχυρά συλλογικά δικαιώματα του 20^{ου} αιώνα μετατράπηκαν σε διαπραγματεύσιμες αδύναμες ατομικές διεκδικήσεις του 21^{ου}. Η ασύμμετρη υποχώρηση της εργασίας σε όλα τα επίπεδα σοκάρει. Η ανεξέλεγκτη γιγάντωση του κεφαλαίου ομοίως, επιβάλλοντας αρρυθμιστα περιβάλλοντα που δεν υπόσχεται προοιωνίζουσα θετική προοπτική. Η αποσυλλογοποίηση των διαδικασιών σε συνδυασμό με την κατίσχυση μιας ανάπτυξης χωρίς εργασία (jobless growth) διαγράφουν ένα αβέβαιο κοινωνικό και εργασιακό μέλλον. Υπό τις σημερινές συνθήκες, υπόσχονται ανθρωπά κέρδη για το οικονομικό σύστημα και ελάχιστα δικαιώματα ελαχίστων για το κοινωνικό. Η υποχώρηση των επίπεδων κοινωνικής δικαιοσύνης από τη δεκαετία του 1980 συνδυάστηκε με οπισθοδρόμηση της φορολογικής δικαιοσύνης διαβρώνοντας την κοινωνική συνοχή, την αποδοχή του κράτους, τη συλλογική συνείδηση.

Στα μισά ενός πολεμικού 2022, μια μάλλον αναντίρρητη παραδοχή διαποτίζει τις ανησυχίες και τις αναζητήσεις μας. Ζούμε μια εποχή αναπάντεχης και ασύμμετρης έκρηξης των ανισοτήτων σε όλα τα επίπεδα, σε όλο τον πλανήτη. Στην Ευρώπη ορισικά βιώσιμων προσώρας, στον υπόλοιπο κόσμο απάνθρωπων έως θανάσιμων. Κοινός παρονομαστής στην αναζήτηση διεξόδων η διάσωση, ο εκσυγχρονισμός και ο εμπλουτισμός των δικαιωμάτων που απορρέουν από την ιδιότητα του πολίτη -που είναι απείρως σφαιρικότερη έννοια από την ιθαγένεια (Βενιέρης, 2015). Στις χώρες της Ευρώπης, οι αποκλίσεις και στο επίπεδο κάλυψης των κοινωνικών δικαιωμάτων -από πλήρως ικανοποιητικό έως τις

παρυφές της ανυπαρξίας- παροξύνονται από τις αλληπάλληλες κρίσεις. Στην ΕΕ, την υπερεθνική κοινωνική στρατηγική αποτυπώνει ο Ευρωπαϊκός Πυλώνας Κοινωνικών Δικαιωμάτων (European Commission, 2021) με όσα προτερήματα αλλά και αδυναμίες τον συνοδεύουν -ειδικά με όρους μετάβασης θεωρητικών δικαιωμάτων σε σχεδιασμένες κοινωνικές δράσεις. Στον υπόλοιπο κόσμο ακούγεται σιωπή.

Τα κυριότερα πεδία εξάπλωσης των κοινωνικών ανισοτήτων σήμερα συνδέονται με την αγορά εργασίας, το φύλο και τη φυλή, φαινόμενα κοινωνικών αποκλεισμών και διακρίσεων, τα φορολογικά και τα εκπαιδευτικά συστήματα, την κλιματική αλλαγή, την ενέργεια. Η ρευστότητα και η αβεβαιότητα των καιρών απομαγνητίζει την πυξίδα των δικαιωμάτων και αποπροσανατολίζει την αποστολή της κοινωνικής πολιτικής.

Το νέο κοινωνικό συμβόλαιο που πρέπει να συνυπογραφεί δεν μπορεί παρά να θεμελιωθεί σε απαραβίαστα, καθολικά, αξιοπρεπή βασικά κοινωνικά δικαιώματα με ανάλογες και δίκαιες υποχρεώσεις. Η ισορροπία της σχέσης κεφαλαίου-εργασίας πρέπει στοιχειωδώς να αποκατασταθεί επ' αγαθώ κοινωνίας αλλά και οικονομίας. Οι σχέσεις κράτους-αγοράς και δημόσιου ιδιωτικού πρέπει να εξισορροπηθούν με βάση τη σημερινή πολυσύνθετη πραγματικότητα και γνώμονα την κάλυψη των σημερινών σύνθετων κοινωνικών αναγκών. Αν η διαταραγμένη σχέση ατομικού-συλλογικού, η σταθερή υπονόμηση συλλογικών αξιών και κοινωνικών σχέσεων, η συνεχής αποσύνδεση οικονομικής ανάπτυξης και δίκαιης κοινωνικής ευημερίας διατηρήσουν τροχιές όπισθεν, η πυξίδα των κοινωνικών δικαιωμάτων θα παραμείνει ρουλέτα. Και μάλιστα 'πειραγμένη'.

Εν ολίγοις, η εγγύηση των κοινωνικών δικαιωμάτων δεν επαρκεί αυτή καθαυτή για να προαχθεί η κοινωνική συνοχή, ο ρόλος των συλλογικών αξιών, η βασική ισότητα, η αποεμπορευματοποίηση στην κάλυψη των κοινωνικών αναγκών. Είναι το μέτρο και η ποιότητα της αλληλεπίδρασης μεταξύ κοινωνικής πολιτικής και κοινωνικών δικαιωμάτων που επηρεάζει πρωτογενώς την κοινωνική διαστρωμάτωση και δευτερογενώς το μετασχηματισμό των κοινωνικών προτύπων. Από την επίδραση της κοινωνικής δράσης στην ατομική ζωή –ασφάλεια, προστασία, δικαιοσύνη έως την επίδραση της ατομική επιλογής στην κοινωνική αλλαγή – αντιλήψεις, αξίες, πρότυπα, ο δρόμος είναι μακρύς. Η σχέση δεν είναι γραμμική, δεν είναι ουδέτερη, δεν αποδεσμεύεται από μια μακρά σειρά υποκειμενικών παραδοχών. Στην πράξη καλείται να επιδιώξει έναν καλύτερο κόσμο, μια καλύτερη ζωή για τους συνηθισμένους ανθρώπους. Ακόμη όμως και όταν επέτυχε μια καλύτερη ζωή για κάποιους «συνηθισμένους ανθρώπους», μάλλον δεν επέφερε «καλύτερες» κοινωνίες.

4.

ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΣΤΗΝ ΟΛΟΜΕΛΕΙΑ

Η συζήτηση ήταν ενδιαφέρουσα και πολυσιχιδής με κοινό παρονομαστή στην πλειονότητα των περιπτώσεων τον προβληματισμό και την ανησυχία για την υποχώρηση των καθολικών κοινωνικών δικαιωμάτων την εποχή των κρίσεων. Η αρχική επισήμανση αφορούσε τη σημασία του ρόλου των θεσπισμένων κοινωνικών δικαιωμάτων παρά τις δυσχέρειες εφαρμογής τους μέσω κοινωνικών δράσεων με σημείο αναφοράς τον Ευρωπαϊκό Πυλώνα Κοινωνικών Δικαιωμάτων (ΕΠΚΔ) της ΕΕ. Σημειώθηκε σχετικά ότι ιστορικά, στην πράξη, η μετουσίωση δικαιωμάτων επί χάρτου σε πρακτικές εφαρμογές μέσω κοινωνικών παροχών έχει διαχρονικά επιτύχει αλλά με μεγάλη χρονική υστέρηση. Η διαφορά με τον ΕΚΠΔ έγκειται στο γεγονός ότι θέτει συγκεκριμένους στόχους σε ορίζοντα δεκαετίας έως το 2030 με αποτέλεσμα να υπάρχει ρεαλιστική ελπίδα ότι η μετουσίωση αυτή θα επιτευχθεί αμεσότερα αλλά και αποτελεσματικότερα. Παράλληλα έχει προβλεφθεί αναλυτικά μια διαδικασία παρακολούθησης του βαθμού εφαρμογής του στις χώρες-μέλη αρχικά της Ευρωζώνης σε ετήσια βάση καθώς και πρόσθετη χρηματοδότηση από διάφορα διαρθρωτικά Ταμεία της ΕΕ με αιχμή του δόρατος το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο. Με την έννοια αυτή, μια συμφιλίωση μεταξύ ρητορείας και πράξης στην εφαρμογή των δικαιωμάτων του Πυλώνα διαφαίνεται πράγματι ως νέα προοπτική.

Στη συνέχεια τέθηκε ο προβληματισμός αν ένα καθολικό εγγυημένο ελάχιστο εισόδημα (ΕΕΕ) μπορεί να ανταποκριθεί στα σημερινά οξυμένα και σύνθετα προβλήματα -από την υγεία έως την πρόνοια και από την εργασιακή επισφάλεια έως τη στέγαση. Με άλλα λόγια, αν ένα universal basic income scheme αποτελέσει πράγματι στρατηγική καταπολέμησης και όχι διαιώνισης των ανισοτήτων. Η απάντηση συνδέθηκε καταρχάς με την επάρκεια αυτού του εισοδήματος και χρησιμοποιήθηκε ως αντιπαράδειγμα το υβριδικό σύστημα ΕΕΕ που εφαρμόζεται τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα μέσω του Κοινωνικού Εισοδήματος Αλληλεγγύης, το οποίο απλά καταπραΰνει την απόλυτη ένδεια και απορία με διφορούμενα ενίοτε κριτήρια και φτωχά αποτελέσματα. Άρα, συνδέεται με την ποιότητα και την αποτελεσματικότητα αυτού του εισοδήματος-παροχή σε χρήμα αλλά και συσχετίζεται με τον κοινωνικό μισθό σε κάθε χώρα, δηλαδή τις κοινωνικές παροχές σε είδος που προσφέρονται. Το ζήτημα παραπέμπει στη συνολική κοινωνική αποτελεσματικότητα της κοινωνικής πολιτικής που εφαρμόζεται. Σε δεύτερο επίπεδο, εκφράσθηκε προβληματισμός αν ένα ΕΕΕ μπορεί, πέραν της οικονομικής στήριξης, να υποκαταστήσει και την ανάγκη του σύγχρονου ανθρώπου για κοινωνικοποίηση και κοινωνική συμμετοχή μέσω της εργασίας. Αν δηλαδή μπορεί να αντιπαλέψει τα κυρίαρχα ατομικά, οικογενειακά και κοινωνικά πρότυπα και να ενδυναμώσει τις διαδικασίες αποεμπορευματοποίησης.

Στη συνέχεια αναφέρθηκε το θέμα της συλλογικής αναγνώρισης των νέων κοινωνικών αναγκών -άρα και δυνάμει δικαιωμάτων, την εποχή κατίσχυσης της οικονομίας στην πολιτική και στη λήψη σχετικών αποφάσεων στην κοινωνική πολιτική. Ως παράδειγμα συζητήθηκε η στέγαση και ως ερώτημα ο τρόπος συλλογικής διαμόρφωσης των σχετικών προτεραιοτήτων. Η στεγαστική πολι-

τική στην Ελλάδα έχει στην ουσία αναδειχθεί ερευνητικά την τελευταία δεκαετία και πολιτικά όψιμα τους τελευταίους μήνες. Ο ΕΠΚΔ ενσωματώνει σχετικό δικαίωμα όπως ακριβώς και για το ΕΕΕ.

Όσο για το ευρύτερο θέμα συναντίληψης των κοινωνικών προτεραιοτήτων και ανάλογων πολιτικών στοχεύσεων, συνδέεται άρρηκτα με την ανάπτυξη κουλτούρας συναινέσεων σε όλα τα επίπεδα. Ως κορυφαίο παράδειγμα αναφέρθηκε η μεταπολεμική εποχή στην Ευρώπη όπου η επίτευξη ισορροπιών και συμφιλίωσης στις θεμελιώδεις σχέσεις -ατομικού/συλλογικού, εργασίας/κεφαλαίου, κράτους/αγοράς, δημόσιου/ιδιωτικού, οικονομικής μεγέθυνσης/κοινωνικής ανάπτυξης- ώθησε στη δημιουργία και την ανάπτυξη του κράτους ευημερίας. Ως βιωμένο αντιπαράδειγμα σημειώθηκε η ανωριμότητα του πολιτικού συστήματος και ο κατακερματισμός της κοινωνίας στη χώρα μας στο θεμελιώδες πεδίο, μεταξύ πολλών άλλων, του κοινωνικού κράτους και των κοινωνικών δικαιωμάτων -με ειδικότερη ενδεικτική αναφορά στην εκπαιδευτική πολιτική στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Κατά συνέπεια, τέθηκε emphaticά η αναγκαιότητα οικοδόμησης μιας συλλογικότερης κουλτούρας στη χώρα μας, μιας κουλτούρας συνδιαλλαγής και συνθέσεων πλησιέστερα εκείνης των πιο ανεπτυγμένων κοινωνικά και πολιτικά Ευρωπαϊκών χωρών. Ως πιθανές λύσεις αναφέρθηκαν αφενός ο ρόλος της εκπαίδευσης στη συστηματική καλλιέργεια κοινωνικής αλληλεγγύης με άξονα την πρωτοβάθμια εκπαίδευση και, αφετέρου, η βελτίωση της αποτελεσματικότητας κορυφαίων συλλογικών θεσμών όπως το ΕΣΥ που θα αιμοδοτήσει τις συλλογικές αξίες. Ως ειδικότερο παράδειγμα προς αποφυγή υπογραμμίσθηκε η διαχρονική υπανάπτυξη του ελληνικού «συστήματος» κοινωνικής πρόνοιας -η στιβαρότερη κατά τεκμήριο έκφανση θεσμοθετημένης κοινωνικής αλληλεγγύης σε ένα σύστημα κοινωνικής πολιτικής. Τα αίτια, μόνον εν μέρει, μπορούν να αναζητηθούν και στο γεγονός ότι το δικαίωμα στην κοινωνική πρόνοια αφορά τους λιγότερους -που είναι οι παραλήπτες των παροχών- αλλά χρηματοδοτείται από τους περισσότερους -που, ευτυχώς για αυτούς, δεν είναι...

Εύλογος ευρύς προβληματισμός αναπτύχθηκε σχετικά με τις δομικές αλλαγές στην αγορά εργασίας με έμφαση τις νέες μορφές απασχόλησης και την ανάγκη προσαρμογής των δικαιωμάτων των εργαζομένων στα νέα δεδομένα. Ο ΕΠΚΔ σημειώθηκε και πάλι ως μια συγκροτημένη υπερεθνική στρατηγική σε αυτή την κατεύθυνση με σκοπό την εύρυθμη και δίκαιη λειτουργία μιας «Πανευρωπαϊκής» αγοράς εργασίας. Παραμένει όμως μεγάλη πρόκληση η άμεση και ολοκληρωμένη εφαρμογή του. Η παράλληλη βελτίωση των επιδόσεων των οικονομιών και της ανθεκτικότητας των κοινωνιών που ευαγγελίζεται ο Πυλώνας, παραμένει στόχος αντικειμενικά δυσχερής και πολιτικά όχι πάντα κοινός.

Αναφορά έγινε και στο ευαίσθητο ζήτημα της διαγενεακής δικαιοσύνης το οποίο συνδέθηκε κατά βάση με το δικαίωμα των νεότερων γενεών για προστασία του περιβάλλοντος και για βιώσιμη ανάπτυξη. Τα κοινωνικά δικαιώματα των νέων αποκτούν εύλογα προτεραιότητα με έμφαση τα πεδία της εκπαίδευσης και της αγοράς εργασίας. Ως παράδειγμα διαγενεακής αδικίας σχολιάσθηκε αρνητικά

το ελληνικό συνταξιοδοτικό σύστημα το οποίο, στο βωμό του εθνικού «οράματος» για όσο το δυνατό υψηλότερη σύνταξη σε μικρότερη ηλικία και με λιγότερες εισφορές, ναρκοθέτησε την προοπτική αξιοπρεπών συντάξεων για τις επόμενες γενεές...

Συνοψίζοντας, ιδιαίτερη βαρύτητα αποδόθηκε στο ρόλο των αξιών, των προτύπων και των ιδεολογιών που κυριαρχούν σε ένα κοινωνικοοικονομικό σύστημα που συνδιαμορφώνουν αλλά και ερμηνεύουν τον επιθυμητό ρόλο κοινωνικής πολιτικής και κοινωνικών δικαιωμάτων. Η φύση αυτών των αξιών -με αιχμή του δόρατος την ισορροπία της σχέσης μεταξύ ατομικών και συλλογικών αξιών- συνυφαίνει τις προτεραιότητες της κοινωνικής πολιτικής και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των κοινωνικών δικαιωμάτων. Στο πλαίσιο αυτό υπογραμμίσθηκε και πάλι η αποσυλλογικοποίηση και η απίσχναση της κοινωνικής συμμετοχής στις σημερινές ατομοκεντρικές κοινωνίες και η ανάγκη ανάσχεσης αυτής της αντικοινωνικής έως και αντιδημοκρατικής πορείας. Σε κάθε περίπτωση, ο καθρέφτης των αντιλήψεων και των συμπεριφορών σε μια κοινωνία αντανακλά το κοινωνικό, οικονομικό και πολιτικό θερμοκήπιο καλλιέργειας ανάλογων μορφών κοινωνικής πολιτικής και δικαιωμάτων. Είναι τελικά η προϊούσα αποξένωση μεταξύ ατομικού και συλλογικού καλού που κατατείνει σε κοινωνικές πολιτικές συρρίκνωσης και σε καθολικά κοινωνικά δικαιώματα ελαχίστων.

5.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Βενιέρης Δ. (2013), *Ευρωπαϊκή Κοινωνική Πολιτική και Κοινωνικά Δικαιώματα: Το τέλος των ύμνων* (Β' έκδοση), Αθήνα: Τόπος.
- Βενιέρης Δ. (2015), *Κοινωνική Πολιτική – Έννοιες και Σχέσεις*, Αθήνα: Τόπος.
- Beveridge Report (1942), *Social Insurance and Allied Services*, Cmd 6404, London: HMSO.
- Bottomore T. (1992), 'Citizenship and Social Class: Forty years on', in Marshall T.H. and Bottomore T., *Citizenship and Social Class*, London: Pluto Press.
- Börner, S (2020), 'Marshall revisited: EU social policy from a social right rights perspective', *Journal of European Social Policy*: 10.1177/0958928720904330
- Dean H. (2002), *Welfare Rights and Social Policy*, London: Prentice Hall.
- Donoghue M., Kuisma M. (eds) (2020), *Whither Social Rights in Post-Brexit Europe?*, Social Europe Publishing and the Friedrich Ebert Stiftung, Berlin and London.
- Esping-Andersen G. (1990), *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, Cambridge: Polity Press.
- European Commission (2021), *The European Pillar of Social Rights – Action Plan*, Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Hantrais, L and M-T Letablier (2021), *Comparing and Contrasting the Impact of the Covid-19 Pandemic in the European Union*, London and New York: Routledge
- George V. & Wilding P. (1985), *Ideology and Social Welfare*, London: Routledge & Kegan Paul.
- Marshall T. H. (1950), 'Citizenship and social class', reprinted in Marshall T.H. and Bottomore T. (1992), *Citizenship and Social Class*, London: Pluto Press.
- Marshall T. H. (1964), 'Citizenship and social class' στο *Class, Citizenship and Social Development*, p.p. 65-122, Garden City: Doubleday. Marshall T. H. (1965), *Social Policy*, London: Hutchinson University Library.
- Marshall T.H. (1981), *The Right to Welfare and Other Essays*, London: Heinemann.
- Titmuss R. (1968), *Commitment to Welfare*, London: Allen & Unwin.
- Titmuss R. (1971), "Welfare rights and discretion", *Political Quarterly*, 42:2.
- Townsend P. (2002), 'Human rights, transnational corporations and the World Bank' στο Townsend P. & Gordon D. (eds), *World Poverty: New policies to defeat an old enemy*, Bristol: The Policy Press.

Ινστιτούτο Εργασίας Γ.Σ.Ε.Ε.

Εμμανουήλ Μπενάκη 71 Α, 106 81, Αθήνα, Τηλ: 210 3327710, Fax: 210 3304452

 INE - ΓΣΕΕ www.inegsee.gr info@inegsee.gr

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού,
Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση
Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ISSN: 2732-9879
ISBN: 978-618-5668-58-7